

Cronica : entschatta schaner tochen davos uost, 1973

Autor(en): **Berther, Norbert**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **58 (1973)**

Heft 1

PDF erstellt am: **18.09.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882064>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Cronica

(entschatta schaner tochen davos uost, 1973)

Fatgs romontschs

Activitad dils students

La Montana (uniun dils scolars cantunals dil territori renan) realisescha 1972/73 ina sera da recreaziun en collaboraziun cul Chor Romontsch. Ad ina secunda reuniun fa Toni Halter in referat. Ina ulteriura sera ei stada dedicata ad ina discussiun sut il motto: «Problems futurs da nies quart lungatg naziunal.» Sco davosa occasiun fa prof. Isidor Winzap il referat ch'el ha salvau alla conferenza scolastica a Falera.

Alla scola claustrala exista era ina uniun romontscha sut il num: «Il Curtin». Ella cumpeggia ils scolars romontschs dallas davosas treis classas. Ellas sedutas jamnilas s'occupeschan els da problems da lungatg, litteratura, lexicologia ed economia. En ina sesida dat Toni Halter in'egliada en sia nova ovra «Fein selvadi». Ina ulteriura occasiun ei l'excursiun Vuorz–Andiast–Pigniu–Rueun.

Ils 30 da december 1972 salva la Romania studentica sia radunonza generala. Ella redacziun dalla Talina dat ei ina gronda midada. Ils redactors Gieri Bass, Cumpadials, ed Ervin Cathomas, Sevgein, demissiuneschan. Ord il miez dalla radunonza eis ei nunpusseivel dad anflar dus successurs. Il redactor restont, Silvio Decurtins, Trun, anfla la finala en la giuvna Lisa Candinas, Mustér, ina collaboratura. Las Talinas da 1973 tractan mintgamai in tema general. Segir ina buna idea!

Occasiuns

Ils 20 da fevrer salva la Societad Retoromontscha sia radunonza generala el Hotel Duc de Rohan a Cuera. Suenter las tractandas statutarias, empaladas dil president, dr. Gion Deplazes, plaida dr. Alexi Decurtins davart: «Pader Placi a Spescha ed il romontsch».

Per incumbensa dall'Uniun da cura e traffic Mustér referescha pader dr. Ambros Widmer ils 21 da fevrer el hotel Cruna a Mustér sur dil tema: «Il romontsch – sia rihezia e sia periclitaziun».

D'in tema romontsch s'occupeschan era ils magisters dalla Foppa a lur conferenza tradiziunala che ha liug ils 31 da mars a Falera. Prof. Isidor Winzap s'exprima davart il tema: «La situaziun dil romontsch al seminari scolastic ed ils giavischs dil magister da romontsch all'adresa dallas scolas primaras e secundaras».

Pressa

Ils 22 da mars cumpara l'emprema numera dil «Fegl official dalla Surselva». El orientescha davart tuttas publicaziuns dallas vischnauncas, dallas pleivs e dils cumins participai, publichescha communicaziuns dalla Pro Surselva ed indicaziuns e datums d'otra natira, p.ex. datums da concert, radunonzas d'uniuns e da societads. Editura da quei Fegl jamnil ei la Stampa Romontscha.

La vischnaunca da Tujetsch e l'Uniun da cura e traffic Sedrun edeschan dapi il december 1972 in agen fegl, numnaus «La Tuatschina». El surve-scha sco organ per las publicaziuns dalla vischnaunca e dallas differentas uniuns. En medem temps ha quella periodica era il pensum d'informaziun e propaganda per ils hosps da vacanzas.

Ferton che certas periodicas neschan, svaneschan autras. Dapi l'entschatta 1971 cumpara il «Fegl parochial per Medel, Mustér e Tujetsch». All'entschatta 1973 ston ils responsabels desister d'ina ulteriura publicaziun da quei organ muort il grond carschament dils cuosts da stampa.

Difficultads d'existenza ha era la «Casa Paterna», la gasetta dalla Surselva reformada. Il meriteivel redactor, Cristian Caduff, demissiunescha silla fin da zercladur. Malgrad grondas stentas ha la Renania buc'anflau in successur. Ultra da quella difficultad vegn aunc il grond carschament dils cuosts da stampa. Per quels motivs ein ils Renanians sedecidi dad edir lur gasetta dapi il fenadur mo ina ga il meins enstagl ina ga per jamna sco tochen dacheu. Sut quellas circumstanzias sedeclara Cristian Caduff prompts da redeger perinaga vinavon la Casa Paterna.

Radio e televisiun

Ils 23 da zercladur salva la Cuminonza romontscha radio e televisiun sia radunonza generala. Il rapport annual fa menziun d'enzacontas impurtontas novaziuns: Il «Viagiond cul microfon», che vegneva emess 3 ga ad jamna, vegn remplazzaus entras ina emissiun da novitads per mintga di cun excepziun dalla dumengia. D'impurtonza ei il fatg che quella emissiun vegn recepida sur la cadeina naziunala, pia buca mo en nossa re-

giun, mobein era ella Svizra franzosa e taliana. «Nossa emissiuin» passa las undas mintgamai la sonda dallas 12.00–12.30 sin program uuc 2. Sper las novitads romontscha emetta il «Radio della Svizzera italiana» mintga gliendisdis sera dallas 22.30–23.00 en siu secund program in'emissiuin romontscha per nos cumpatriots che vivan el Tessin ed ellas valladas talianas dil Grischun.

Concernent la televisiun mereta la nova emissiuin dil «Balcun tort»: «Testas finas» menziun. Ei setracta d'in giug da scolars denter differentas scolas romontschas. Ils participonts vegnan examinai sur d'in tema ch'els han sezs saviu eleger. La squadra cun ils pli bia puncts va culla plema. Da niev ein ulteriuramein las emissiuins: «Buna notg» per ils pigns ed «Ord il parlament federal», in discuors cun nos parlamentararis romontschs a Berna.

Ch'il radio e la televisiun ein da gronda impurtonza per il manteniment dil romontsch ei era la regenza grischuna perschuadida. Per quei motiv giavischa ella en ina brev a dr. Stelio Molo, directur general dalla societad radiofonica svizra, ch'il lungatg romontsch vegni risguardaus tras pli bias emissiuins al radio ed alla televisiun.

Cultura

Renovaziun dalla baselgia da Siat

Il 7 da fenadur consecrescha igl uestg da Cuera, msgr. dr. Vonderach, igl altar niev ella baselgia restaurada. A caschun dalla reonovaziun eis ei se-resultau che l'entira baselgia fuva malegiada ora. Mo ils maletgs da gronda qualidad eran stai donnegiai a sias uras schi fetg, ch'igl ei buca stau pusseivel da restaurar els pli. Per ventira eis ei stau pusseivel da reconstruir il chor sco el era staus. Quei chor ei ornaus cun ina stuccatura denter régence e rococo, ina stuccatura cun singularitads ch'ins anfla schiglioc lunsch entuorn en blau, verd, tgietschen e mellen. (Cumpareglia artechel Gasetta Romontscha (GR) dils 14.8.1973)

Cant

Ina gronda part dalla cultura da nosa regiun secumpona dalla cultivaziun dil cant. Era cumpatriots egl jester han buca emblidau quei mied cultural. Uonn san dus chors festivar in giubileum: Chor viril Berna (25 onns), Chor viril Turitg (40 onns).

Ch'ils Romontschs ein oreifers cantadurs demuossan els alla fiasta federala da cant a Turitg ils 26 e 27 da matg. Tut iis chors romontschs che prendan part da quella imposanta occasiun retuornan a casa cun arbagias d'aur. Dalla Surselva eis ei ils sequents: Chor viril Trun, Chor viril Mustér, Chor viril Ligia Grischa. Era il Chor viril romontsch Turitg, al qual appartegnan numerus Sursilvans, acquistan gl'emprem rang.

Musica instrumentala, schumbrar

Era la musica instrumentala ha daditg anflau buna accoglientscha en Surselva. Els biars vitgs existan gia dapi biars onns talas uniuns. Uonn festivescha la societad da musica d'Andiast il giubileum da 50 onns e la societad da Vrin schizun quel da 100 onns.

Grond impuls per las singulas societads muntan mintgamai las fiastas da musica. Uonn ha liug a Trun l'endischavla fiasta districtuala sursilvana. Ella ei per organisaturs e participonts in cumplein success.

La giuventetgna sursilvana s'organisescha puspei

Il 14 da fevrer salva l'Uniun dalla giuventetgna sursilvana sia radunonza constitutiva a Glion. Ils delegai tscharnan ina suprastonza. La nova uniun cumpeglia tuttas organisaziuns dalla giuventetgna sursilvana catolica. Preses dalla nova organisaziun ei Pader Reto Camenisch ch'ei vegnius numnaus avon in onn spiritual dalla giuventetgna sursilvana.

L'emprema acziun dalla nov'uniun ha liug Gliendisdis Pastgas a Glion. La giuventetgna sefatschenta dil tema «Giustia e pasch sociala el mund dad OZ».

Scolaresser

Il Casti da Schluein siara las portas

Dapi primavera vargada sa il Casti da Schluein buca menar vinavon pli sia scola. Las soras da Glion han buca saviu surprender pli la scolaziun en quei institut. Differentas organisaziuns e singulas personas ein s'engaschadas activamein per anflar successurs per quella scola, mo adumbatten. Probabel vegn il Cantun a prender a tscheins gl'institut per crear leu ina staziun d'integrasiun per giuvnas che sorteschan dalla scola da pedagogia curativa. (Cump. GR, ils 19.4.1973)

Fatgs alpins

La *Secziun Piz Terri* dil Club Alpin svizzer festivescha uonn siu 75avel onn d'existenza. Ella ei vegnida fundada perquei che las autras secziuns grischunas respectavien memia pauc las muntognas sursilvanas. Sias pli grondas prestaziuns ein l'erecziun dalla camona dil Terri 1925 (renovada duront ils davos onns ed inaugurada ils 26 d'uost 1973), dalla camona da Nagens (vendida 1965) e l'acquisiziun e renovaziun dalla baracca militara ella Val Maighels (Tujetsch). A caschun dil giubileum publichescha gl'actual president dalla secziun, dr. Bernard Condrau, ina interessanta brochura sur dalla historia da quella uniun alpina.

Fatgs publics

Palancau communal

Gl'onn vargau ha il Cantun concediu il dretg da votar allas femnas sin basa cantunala e circuitala. Era la pli gronda part dallas vischnauncas han fatg quei pass sin palancau communal. Per diversas vischnauncas caschuna quei fatg problems organisatoris pertuccont la realisaziun dalla radunonza da vischnaunca. Per quei remplazza Mustér quell'instituziun entras l'urna ed introducescha il cussegl da vischnaunca. Era Tujetsch sedecida per l'urna e per il sistem parlamentar, mantegn denton aunc la radunonza da vischnaunca. Medemamein ils da Lags approbeschan ina nova constituziun, tenor la quala la suprastonza survegn la cumpetenzza d'instradar elecziuns ni votaziuns entras l'urna. La midada essenziala dalla constituziun da Breil ei l'amplificaziun dallas cumpetenzas dil cussegl da vischnaunca.

Ils pensums dalla infrastruttura daventan era per las vischnauncas pli e pli gronds. Il zercladur vegn la serenera centrala da Mustér messa en funcziun. Da gronda impurtonza ei era la planisaziun. La realisaziun da quella va denton buca adina senza incaps. Aschia fieran ils vischins da Tujetsch la lescha da planisaziun ils 25 e 26 d'uost.

Palancau circuital

Cun il dretg da votar dallas femnas crescha il diember da votants per il dubel. Quei caschuna era als cumins problems organisatoris per la realisaziun dalla tschentada da cumin. Per quei vegn la damonda da dismetter quella fuorma democratica suttamessa als cumins dalla Surselva. Ils dus da december 1972 decida la Cadi cun grond pli (2788 gie, 1311 na) da mantener quella izonza politica. La participaziun dalla votaziun munta a 77%. Bia pli pigns ei gl'interess el cumin da Glion, nua che mo 30% dils votants decidan ils 28 da schaner quella damonda. Il resultat ei negativs: 630 ein per dismetter la tschentada e 457 ein encunter. Il cumin da Rueun denton decida ils 18 da fevrer da mantener l'usitada fuorma e quei unanimamein! 191 gie, 0 na. La participaziun da mo 20% ei denton pauc ludeivla. Sco davos dils cumins sursilvans sefatschenta la Lumnezia da quella caussa. La damonda da dismetter il cumin affirmeschan 619, ferton che 945 ein encunter.

Tradiziunalmein han las votaziuns circuitalas liug l'emprema dumengia da matg. A Mustér ha la tschentada stuiu vegnir salvada ella baselgia claustrala muort la schliat'aura. Sin fundament dalla nova lescha da cumin piarda la Cadi in deputau.

Resultat dallas elecziuns

CADI

Mistral: Teofil Schmid, Sedrun.

Derschaders: Mattias Quinter, Trun; Placi Manetsch, Mustér; Adalbert Cajacob, Sumvitg; Ludivic Friberg, Danis.

Deputai: Aluis Giger, Disla; Battesta Flepp, Acla; Leo Condrau, Mustér; Mathias Quinter, Trun; Teofil Schmid, Sedrun; dr. Dumeni Columberg, Mustér; Faustin Carigiet, Breil.

FOPPA

(eligiù all'urna)

Mistral: Rudolf Toggenburg, pcd, Lags 1369 (absolut pli: 822).

Derschaders: Adolf Caliesch, pcd, Schluein 988 (absolut pli: 548); Walter Manser, pcd, Glion 936; Leonard Bertogg, dem., Sevgein 73+; dr. Ulrich Werro, lib., Glion 657.

Deputai: dr. L.M. Cavelty, pcd., Schluein 1109 (absolut pli: 607); Rudolf Toggenburg, pcd., Lags 955; dr. W. Schenker, pcd., Glion 893; dr. U. Werro, lib., Glion 807.

LUMNEZIA

Mistral: Fridolin Hubert, Val.

Derschaders: Toni Caduff, Degen; Toni Capaul, Tersnaus; Flurin Cavegn, Vella; Mechel Ventira, Vignogn.

Deputai: Fridolin Hubert, Val; Gieri Caviezel, Vrin; Adolf Schmid, Val.

RUEUN

Mistral: Peter Janki, Vuorz.

Derschaders: Cristian Dermont, Rueun; Josef Sax, Sursaissa; Christian Janka, Sursaissa; Michel Cavigelli, Rueun.

Deputai: Peter Janki, Vuorz; Martin Antoni Derungs, Andiast.

La collaboraziun regiunala en Surselva sefa era valer sin palancau social. Aschia s'uneschan ils cumins dalla Cadi, Foppa, Lumnezia e da Rueun e creeschan in uffeci d'ugadias ufficialas. A quel vul ins surdar ils cass difficils. Sco emprem ugau vegn Leo Capaul, oriunds da Lumbrein, eligius. El ei actualmein corporal e schef dil post cantunal da polizia a Mustér.

Economia

Center diagnostic a Glion

A Glion eis ei vegniu construiu in center diagnostic. Iniziant da quella ovra ei gl'enconuschent industrial Kurt Vorlop che ha era baghegiu ils indrezs da bogn en Val s. Pieder. Il mars 1973 era previu l'avertura da quei baghetg medicinal. Quei ei denton buc'il cass, damai ch'ils miedis grischuns e svizzers boicotteschan la nov'ovra. Ei dat ina polemica ella pressa grischuna e svizra. Era la televisiun sefatschenta da quella causa. (Cump. GR, 2.3.1973)

Exposiziun da tratga e prestaziun a Glion

Il 28 d'avrel realisescha l'uniun sursilvana purila, en collaboraziun cun las 66 societads da tratga dalla regiun, la tiarza exposiziun da tratga e prestaziun a Glion. Gl'intent d'ina tala occasiun ei:

1. Mussar che l'agricultura sa aunc exister oz e ch'ella munta ina part indispensabla dalla nova concepziun economica.
2. Demonstrar ch'ei vegni offeriu tier nus quella biestga ch'ei tschercada dils purs dalla bassa, per che quels tilien buca si sezs biestga.
3. Cumprovar ch'ils purs dalla Surselva ageschien conform allas pretenziuns dil temps.

Las mesiras anticonjunkturalas han nauschas consequenzas per la Surselva

A caschun dalla radunonza generala dalla Pro Surselva plaida dr. Paul Ehrsam, directur dalla Banca naziunala, sur dils motivs sfurzonts dallas mesiras, pridas dil parlament per frenar la conjuntura. La viva discussiun demuossa che la Surselva va buca d'accord cun quellas mesiras. La Surselva ei aunc buca sviluppada totalmein, ins senta gia oz ils effects dils conclus pri. Pliras firmas vegnan senza lavur. En quei senn scriva era Faustin Carigiet ina brev aviarta al Cussegl federal, ella quala el fa attents allas consequenzas catastrofalas dallas mesiras pridas. Era l'uniun professiunala sursilvana fa valer sia malcontentientscha visavi quellas mesiras en in scriver alla regenza.

In giubilar meriteivel

Il 24 da mars festivescha *Sur Felici Maissen* siu 60avel onn. Posteriuramein gratulein era nus ad el e giavischein buna sanadad e vinavon fritgeivla lavur. Il giubilar mereta menziun egl «Ischi», ha el gie contribuì divers tractats interessants a quella periodica. Sur Maissen ei staus plevon a Mon, lu ina partida onns caplon a Zignau e dapresent pastorescha el la pleiv dubla da Cumbel e Murissen. Sper sia gronda e fritgeivla lavur da clamada sededichescha el alla historia. El ha scret numerusas lavurs historicas ni culturhistoricas. Biaras da quellas tractan la Surselva. L'ovra la pli impurtanta secloma: «Die Drei Bünde in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts in politischer, kirchengeschichtlicher und volkstümlicher Schau» (430 p.). Quei cudisch ha giu in stupent resun.

Nus sperein ch'il giubilar stetti vinavon fideivels alla musa Clio e ch'el mantegni sia fideivladad viers igl «Ischi». El mereta grond engraziament per sia excellenta prestaziun scientifica.

Remarca redacziunala: La recensiuon da cudischs cumpara el proxim fascichel.